

KIBRIS TÜRK İŞÇİLERİNİN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA ÖRGÜTLENMELERİ

Mehmet Balyemez*

Öz

Kıbrıs'taki işçilerin örgütlü faaliyetleri, 1930'lu yıllarda temeli atılan küçük ölçekli sanayileşme hareketi ile başlamıştır. İngiliz sömürge yönetimi, bu sanayileşme hareketi ile birlikte 1932 yılında yasalaştırdığı Sendika Kanunu ile de işçilerin örgütlenmesinin yolunu açmıştır. Kıbrıs İşçileri bu kanun doğrultusunda ilk örgütlü girişimini yine aynı yıl yapmış ve solcu Rum sendikasını kurmuştur. İkinci Dünya Savaşı hemen öncesi ile savaş sırasında bu işçi örgütlerinin sayısı hızla artarken hepsinin tek özelliği solcu ve Rumlara ait olmalarıdır. Kıbrıs Türk işçilerinin ilk örgütü ise bu sendikadan Enosis girişimi yapması sonucunda, buradan ayrılan on iki dülgerin kurduğu Lefkoşa Türk Dülgerler Birliği olmuştur. Kıbrıs Türk işçileri solcu Rum sendikalarından ayrılmalarının bedeli çok ağır ödemişler ve uzun süre işsiz kalmışlardır. Savaş yıllarının güçlükleri göz önüne alındığında bu çok zor kabul edilebilecek bir durumdur. Ancak Türk işçileri küçük çıkış kapıları olarak içinde buldukları zor durumdan kurtulmuşlar ve örgütlenmelerini genişletmişlerdir. Savaş sonunda kurulan Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Kurumu hem işçi hak ve özgürlüklerinin mücadelesini vermiş hem de Kıbrıs Türk toplumunun siyasi amaçlarının elde edilmesinde kilit rol oynamıştır.

Anahtar Kelimeler

Lefkoşa Türk Dülgerler Birliği, AKEL, Sir Cosmo Parkinson, Güneş Türk İşçi Birliği, Kıbrıs Türk İşçi Kadınlar Birliği, Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Kurumu

THE ORGANIZATION OF TURKISH CYPRIOT WORKERS DURING THE SECOND WORLD WAR

Abstract

Organized activities of Cypriot workers began with small scale industrialization movement in 1930's. British colonial administration let this movement by legislating the law of Unions Law in 1932. First organized activities of Cypriot workers were also performed in the same year and left-

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Programı Öğrencisi, Ankara/Türkiye.
mbalyemez89@gmail.com

wing Greek trade union was established. Before the World War II, the number of workers' organizations increased rapidly and their common features were their Greek origins and left wing identity. The first organization of Turkish Cypriot workers was Lefkoşa Türk Dülgerler Birliği which was established by two Turkish carpenters in the result of Enosis attempt by Greek trade union. Turkish Cypriot workers suffered a lot because of this separation and stayed unemployed for a long time. When considered the Second World War conditions, it was so difficult situation. But Turkish workers found solutions for these situations and enlarged their unions. After the war, Turkish Workers Union Association was established. It both defended the rights of workers and played a key role for gaining the political aims of the Turkish Cypriot community.

Keywords

Lefkoşa Türk Dülgerler Birliği, AKEL, Sir Cosmo Parkinson, Güneş Turkish Workers Union, Turkish Cypriot Women Workers Union, Turkish Cypriot Workers Union Association

I. GİRİŞ

Türk Dil Kurumu Türkçe sözlükte işçi; başkasının yararına olmak üzere, bedenini, kafa gücünü veya el becerisini kullanarak ücretle çalışan kişi olarak tanımlanmıştır.¹ İşçi kavramı zaman içinde, dönemin getirdiği şartların da etkisiyle evrilmiştir. İşçiler, 18'inci yüzyılın birinci yarısına kadar küçük el sanatları ve tarım, yapı işleri ile uğraşmışlardır. Bu tarz çalışma Ortaçağ'a kadar devam etmiş, daha sonra ise şekil değiştirmiştir. Küçük esnaf diye nitelendirilebilecek ayakkabıcılar, dokumacılar işletmelerini genişletmişler, kendilerine yardımcı kişileri ücret karşılığı almaya başlamışlardır. Böylece çekirdek işçi sınıfının oluşmasına katkıda bulunmuşlardır.

Makinenin keşfi, fabrikaların kurulması, birbirine yakın işleri yapanların belli bölgede yoğunlaşması sonucu fabrika şehirleri oluşmaya başlamıştır. Fabrikalarda üretilen mamul maddeler daha ucuza satıldığından dolayı küçük esnaf bununla başa çıkamayınca dükkânlarını kapatmış, yanlarında çalışan işçiler ise işsiz kalmışlardır. Açıkta kalan bu işçiler fabrika şehirlerine gelerek burada çalışmaya başlamışlar ve bu bölgelerde yoğunlaşmışlardır. Böylece işçi sınıfının oluşması için ilk süreç kendiliğinden oluşmuştur.²

Sanayi Devrimi ile kurulan bu düzen tekrar evrilmiştir. Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan yeni çalışma düzeninde sadece erkek işçiler değil, kadın ve çocuk işçiler de çalışma hayatının içine girmişlerdir. Böylece işçi sınıfı her cinsten ve her yaştan kişilerin oluşturduğu geniş topluluk haline gelmiştir. Sanayi Devrimi sırasında işçi kitesinin katlanmak zorunda olduğu; kötü çalışma koşulları, düşük ücret ve işsizlik korkusu gibi nedenler onların bilinçlenmesine, yoksulluktan kurtulmanın yollarını aramalarına yol açmıştır.

Osmanlı Devleti'nin ekonomisi çoğunlukla tarıma ve dokumacılık vb. küçük işletmelere dayanmıştır. Osmanlı Devleti, bu çalışma düzeninden dolayı sanayi devrimi ve işçi sınıfı ile geç tanışmıştır. Osmanlı çalışma düzeninin aynısını uygulayan Kıbrıs Türk toplumunda da benzer süreç yaşanmıştır.³

Kıbrıs'ın egemenliğinin İngiltere'ye devredildiği 1878 yılında da bu iş hayatı devam etmiştir. İngiltere, Kıbrıs'ın egemenliğini devraldıktan sonra, bir süre daha çalışma düzenine dokunmamıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nin, İngiltere'nin de dâhil olduğu İtilaf Devletleri'ne karşı Birinci Dünya Savaşı'na fiili olarak katılması sonrasında İngiltere'nin 5 Kasım 1915 tarihinde Kıbrıs'ı tek taraflı olarak ilhak etmesi bu durumu doğrudan etkilemiştir. İngiltere bu karardan sonra, Lefke'de bulunan bakır madenini çıkarmak için

¹ www.tdk.gov.tr. (Erişim Tarihi: 05 Nisan 2016).

² Kemal, Sülker, *İşçi Sınıfının Doğuşu*, Yenigün Haber Ajansı, 1998, İstanbul, s. 15.

³ Age., s. 30.

girişimlerde bulunmuş, Kıbrıs Maden İşletmesi'ni (Cyprus Mines Corporation/CMC) hayata geçirmiştir. CMC'nin faaliyete geçmesi ile birlikte Kıbrıs işçileri yoğun olarak burada çalışmaya başlamışlardır. Maden sanayinin ortaya çıkması Kıbrıs'taki işçi sınıfının ve sınıf bilincinin oluşumunda da belirleyici olmuştur. Madencilik sanayinin ortaya çıkması ile birlikte işçi sayısında da artış olmuştur. Maden sanayinin faaliyete geçmesinden önce işçi sınıfı toplam nüfusun %6'nı oluştururken⁴, İngiliz yönetimi tarafından yapılan teşvikler sonucu kısa zamanda gelişmiş maden işçilerinin sayısı da artmıştır. Bununla birlikte yabancı sermayenin Kıbrıs'ta yatırım yapmaya başlaması da işçi sayısını doğal olarak artmıştır

Madenci işçileri adanın tek sanayi sektöründe istihdam edildiklerinden dolayı sınıfı içinde belirgin ve özel bir grup oluşturmuşlar ve örgütlü faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardır.⁵ Buna mukabil olarak Limasol ve Mağusa limanlarında çalışan liman işçileri ile inşaat işçileri ise dağınık bulduklarından dolayı örgütlenme süreçleri daha geç olmuştur.

İngiliz Hükümeti, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kıbrıs'ta çalışma hayatına yönelik bazı düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemelerden biri yaklaşık yüzyıl önce İngiltere'de başlayan sanayi devrimi sonrasında gelişen işçi örgütlenmeleri ile ilgili olmuştur. Bu düzenlemelerin muhatabı ise çoğunlukla Rumlar olmuştur. Çünkü Kıbrıs Türkleri daha çok tarımla uğraştıklarından dolayı Rumlar sanayi kollarında çalışmışlardır. Bununla birlikte az sayıda da olsa Kıbrıs Türk işçileri, Rum işçi örgütlerine katılmışlar bu çatı altında Rumlarla beraber hak arayışına girmişlerdir. Kıbrıs Türk inşaat işçilerinden bazıları, Rum inşaat işçilerinin 1919 yılı Nisan ayında Limasol'da kurmuş oldukları İnşaat İşçileri Sendikası'na da üye olmuşlardır.⁶ Hatta Rumca olan sendika tüzüğü Kıbrıs Türk işçilerinin anlayabilmeleri için Türkçe'ye de çevrilmiştir.⁷

İşçi hakları ve örgütlenmeleri denilince ilk akla gelen düşünce bu örgütlerin solcu ve komünist partiler tarafından desteklenmiş olduklarına dair yargılar olmuştur. Nitekim Kıbrıs'ta da benzeri bir süreç yaşanmıştır. Kıbrıs'ta, işçi örgütlenmelerinden kısa bir süre sonra Kıbrıs Komünist Partisi 14 Ağustos 1926 tarihinde kurulmuştur. Partinin amaçlarından biri "*Rumlar ile Türklerden oluşan İngiliz aleyhtarı bir cephenin kurulması*" olmasına rağmen;

⁴ "The vocational issue, Theses of the CPC towards the 1st Pancyprrian Conference", New Anthropos, 23 Kasım 1926, s. 4'den aktaran Yiannos Katsurides, *Kıbrıs Komünist Partisi Tarihi Sömürgecilik, Sınıf ve Kıbrıs Solu*, Khora Yayıncılık, Lefkoşa, 2014, s. 66.

⁵ Katsurides, *age.*, s. 66-67.

⁶ Birlik Gazetesi, 30 Ocak 1925 Sayı 53'den aktaran Harid Fedai, "Eski Basınımızdan", *Kıbrıs Gazetesi*, 06 Mayıs 2002, s. 3.

⁷ Ahmet An, *İşçi Sınıfımızın İlk Öncüleri, 1958'e kadar Emek Hareketinde Kıbrıslı Türkler*, Khora Yayıncılık, Lefkoşa, 2011, s. 13.

Kıbrıs Türk toplumu bu partiye mesafeli kalmayı tercih etmiştir.⁸ Her ne kadar Komünist Parti, Enosis söylem ve eylemlerini reddederek birleşik cephe hareketini benimsemiş olsa da Kıbrıs Türklerinin büyük kısmı, Türk milliyetçiliğine olan bağlılıklarından dolayı bu ideolojiyi benimsememişlerdir.

Kıbrıs işçileri, dünya ekonomik buhranının da etkisiyle, 1930'ların başından itibaren sosyalizm fikirlerine yönelmiş ve solcu işçi sendikalarında örgütlenmeye başlamışlardır. İngiliz sömürge yönetimi ise bu durumun farkına varmış ve bunu dengelemek için ceza yasasını değiştirmiş, bu kapsamda sol içerikli kitapları yasaklamış, işçi sınıfının solcu ve komünist kişi ile örgütler tarafından etkilenmesini engellemeye çabalamıştır.⁹ Çünkü İngiltere, solcu sendikaların işçiler üzerinde etkili olması halinde Kıbrıs'taki çıkarlarının tehlikeye düşeceği endişesine kapılmıştır. İngiliz sömürge yönetiminin aldığı bu tedbirlere rağmen, 1932 yılında yürürlüğe giren Sendika Kanunu (The Trade Union Law) ile Kıbrıs'ta işçilerin yoğun olarak çalıştığı CMC maden şirketindeki işçilerin aşırı sol sendikaların ve komünistlerin kontrolüne girmesi önlenmek istenmiş, işçi örgütleri kontrol altına alınmaya çalışılmıştır.¹⁰

Kıbrıslı işçiler, özellikle sanayi kuruluşlarında çalışanlar, sendika kanununun yürürlüğe girmesinden sonra ilk kayıtlı işçi sendikasını 1932 yılında kurmuşlardır. Kıbrıslı işçilerin bu ilk sendikasına 84 işçi üye olmuştur.¹¹ Sendika sayısının tek olması ile bu sendikaya üye işçinin çok az sayıda olmasının temel sebebi, 1931 yılı Ekim ayında çıkan Rum isyanı ve bunun sonrasında yürürlüğe giren baskıcı yönetim uygulamaları olmuştur. Sömürge yönetimi tarafından bu baskı rejiminin yavaş yavaş esnetildiği 1935 yılından sonra kurulan sendika sayısı ile bu sendikalara üye olan işçi sayısında ise fark edilir bir artma olmuştur.

Kıbrıslı işçilerin, 1935 ile 1940 yılları arasında kurduğu sendika ve bu sendikalara üye olan işçi sayısı şöyle olmuştur; 1935 yılında 2 sendika ve 99 üye, 1936 yılında 5 sendika ve 285 üye, 1937 yılında 6 sendika ve 365 üye, 1938 yılında 14 sendika ve 772 üye, 1939 yılında 46 sendika ve 2544 üye ile 1940 yılında kurulan 62 sendika ve 3382 kişi üye. Bu sendikaların ortak bir özelliği de hepsinin Rum ve solcu sendika olmasıdır.¹²

Kıbrıs Türk işçilerinin bu yıllarda kendilerine ait bir örgütlenmeleri olmamıştır. Kıbrıs Türk işçileri genellikle Rum sendikalara üye olmuşlar ve

⁸ Katsurides, *age.*, s. 24.

⁹ *Age.*, s. 269-273.

¹⁰ Servet Sami Dedeçay, *Kıbrıs'ta Türk İşçilerinin Sendika Kurma Faaliyetleri (1918-1959)*, Kıbrıs Postası Basımevi, Mağusa, 1981, s. 6.

¹¹ *Age.*, s. 29.

¹² Aynı yer.

Rumlara ait olan iş yerlerinde çalışmışlardır. Çünkü Kıbrıs Türk işçileri ancak Rum sendikalara üye olmaları halinde iş bulabilmişler aksi halde uzun süre boyunca işsiz kalmışlardır. İşte bu şarttan dolayı Rum iş yerlerinde çalışmak zorunda kalan Kıbrıs Türk işçileri, sendikaların “*ekmek ve özgürlük*”, “*barış ve demokrasi*” gibi sloganlarından etkilenmişler ve bu sendikalara üye olmuşlardır. Solcu sendikalarının Enosis’e karşı oluşu da bu durumu desteklemiştir. Bununla birlikte Kıbrıs Türk işçisi sendikal faaliyetlere girmek konusunda da çekimser kalmıştır. Bu çekimserliğin sebepleri olarak şunlar söylenebilir;¹³ Türkiye’nin Kıbrıs ile özellikle Kıbrıs işçisi ile ilgilenmesini sağlayacak bir politikasının olmaması, Kıbrıs Türkleri arasında siyasi parti, dernek, örgüt, sendika kurup örgütlenme çabalarının henüz çok düşük düzeyde olması ve Kıbrıs Türk toplumunun işçi sınıfına karşı hakir bakışıdır.

II. LEFKOŞA TÜRK DÜLGERLER BİRLİĞİ

İngiliz sömürge yönetimi 1931 yılı Ekim ayındaki isyan girişiminden sonra askıya aldığı siyasi hayatı, 1941 yılından itibaren tekrar başlatmaya karar vermiştir. Sömürge yönetimi bu karar doğrultusunda 14 Nisan 1941 tarihinde Çalışan Halkın İlerici Partisi (Anorthotikon Komma Ergazomenou Laou/AKEL)’nin kurulmasını desteklenmiştir.¹⁴ Çünkü AKEL’in, İngiliz sömürge yönetimine karşı oluşacak hareketleri önleyeceği umut edilmiştir. Kıbrıs siyasi hayatında bu dönüşümün yaşandığı 1941 yılında bir başka gelişme daha olmuş ve İngiliz sömürge yönetimi Sendikalar ve İş Uyuşmazlığı Kanunu (The Trade Union and Trade Dispute Law) yasalaştırmıştır.¹⁵ Bu kanun sendikaların haklarını, imtiyazlarını, yükümlülüklerini açıkça belirtmiş ve işçiye grev hakkı tanımıştır.¹⁶

Kıbrıs işçi örgütlenmeleri ve sendikalaşma hareketi de bu düzenleme sonrasında gözle görülür şekilde artmış, Kıbrıs Türk işçileri de örgütlenmeye başlamıştır. Kıbrıs Türk işçilerinin ilk örgütlenmesi 1942 yılında olmuştur. Kıbrıs Türk işçilerinin solcu Rum sendikalarına üye oldukları, bu sendikalar sayesinde çalışma şartları ve ücretlerine yönelik hak arama mücadelesi verdiklerinden yukarıda bahsedilmiştir. Ancak Kıbrıs Türk işçileri; Rum işverenler tarafından haksız muamelelere maruz kalmışlar, Rum sendikalar da buna ses çıkarmayarak Türk işçisinin hakkını korumamışlardır.

¹³ Aynı yer.

¹⁴ Katsurides, *age.*, s. 281.

¹⁵ Anastasia Yianguou, *Cyprus in World War, Politics and Conflict in the Eastern Meditterian*, I.B. Tauris Publication, 2012, London, s. 68.

¹⁶ Katsurides, *age.*, s. 39.

Kıbrıs Türk işçileri bu duruma karşı harekete geçme kararı almış ve Niyazi Dağlı ile onun 12 dülger¹⁷ meslektaşı solcu Rum sendikalarından ayrılarak, 27 Kasım 1942 tarihinde “ *Lefkoşa Türk Dülgerler Birliği*” adı altında ayrı bir birlik kurmuşlardır.¹⁸ Lefkoşa Türk kesimindeki Reşadiye sokakta kiralanmış bir binada çalışmaya başlayan Kıbrıs Türk işçilerinin bu ilk örgütü, 13 ay boyunca Niyazi Dağlı tarafından yönetilmiştir. Türk Dülgerler Birliği kurucu üyeleri olan diğer işçiler ise şunlardır; Salih Türker, Mustafa Akın, Mustafa Hüsnü, Adem Özbek, Mustafa İbrahim, Halil Kaya, Cemal Sertel, Enver Özdemir, Mehmet Koççino, Hamit Mustafa, Mustafa Muttalip.¹⁹

Lefkoşa Türk Dülgerler Birliği’ne daha sonra yine solcu Rum sendikalarından ayrılan bazı Türk yapı ustaları ve inşaat işçileri ile hamalların katılımı sonucu birliğin adı 1943 yılı Ocak ayında “*Yapıcı ve Amele Birliği*” olarak değiştirilmiştir. Fakat Kıbrıs Türk işçileri savaş ortamının maddi imkânsızlıkları ve işsiz kalma kaygısıyla Kıbrıs Rum sendikaları ile ilişkilerini tam olarak kesememişler çaresizlikten Rum sendikalarının başlattıkları grevlere katılmışlar, Rum işverenlerin kuruluşlarında çalışmaya devam etmişlerdir.²⁰

Yapıcı ve Amele Birliği, bu gelişmeye rağmen Kıbrıs genelinde teşkilatlanmaya çalışmıştır. Bu kapsamda Birliği’nin Larnaka şubesi, 24 Haziran 1944 tarihinde Mehmetçik kahvesinde yapılan toplantı sonrası kurulmuştur.²¹

III. GÜNEŞ TÜRK İŞÇİ BİRLİĞİ

İngiltere Hükümeti, II. Dünya Savaşı’nın yavaş yavaş müttefik devletler lehine dönmeye başladığı 1943 yılında yeni Kıbrıs politikasını da belirlemiştir. İngiltere’nin yeni politikasına göre Kıbrıs’a muhtar bir yönetim getirilmesi kararlaştırılmıştır. Yeni Kıbrıs politikası gereğince, uzun süredir askıda olan siyasal sistem tekrar canlandırılmış ve Kıbrıs toplumlarının kendi partilerini/örgütlerini kurması teşvik edilmiştir. Hatta sağcı Rumların Enosis girişimlerini dengelemek için komünist tehdide rağmen solcu bir parti olan AKEL’in kurulmasına bile izin verilmiştir AKEL partisi tarafından ilkeleştirilen “*Birleşik Cephe*” söylemi öyle kabul görmüştür ki, bazı Kıbrıs Türkleri de bu söylemin etkisinde kalarak partiyi desteklemişlerdir. Çünkü “*Birleşik*

¹⁷ Dülger, yapıcıların kaba ağaç işlerini yapan kimse; www.tdk.org.tr. (Erişim Tarihi: 17 Mart 2016)

¹⁸ Ahmet Gazioğlu, İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952), Enosis Çemberinde Türkler, Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 1996, s. 345.

¹⁹ Dedeçay, a.g.e., s. 15.

²⁰ Aynı yer.

²¹ “Çağrı”, *Halkın Sesi*, 24 Haziran 1944, s. 1.

Cephe” hareketi etnik farklılıkları dikkate almamış, “Kıbrıslılık” olgusuna vurgu yapmıştır.²²

AKEL’in bu politikası işçiler tarafından da benimsenmiş ve işçi toplumu arasında AKEL’in popülaritesi hızla yükselmiştir. Buna ilave olarak Kıbrıs Sendikal Komitesi (PTUC) 1944 yılında AKEL’in siyasal, ekonomik ve toplumsal savaşında yol gösterici olduğunu kabul eden bir karar almıştır. Bu kararın da etkisiyle AKEL’in Türk işçileri nazarındaki değeri daha da artmıştır.²³

Ancak Kıbrıs Türkleri, AKEL’in ikinci kongresinde kabul edilen Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakı ile ilgili kararından sonra artık bu çatın altında olmama kararı almışlardır. İngiliz sömürge yönetimi, Kıbrıs Türk işçisinin bu kararını öğrenmiş ve kendi aralarında yaptıkları yazışmada; Lefkoşa’da bulunan sendikalara üye Türk işçilerinin AKEL tarafından tamamen politik amaçlarla yapılan Enosis söyleminden öfkelendiklerini ve Lefkoşa’da gösteri yaparak bu durumu protesto ettiklerini, Türk işçilerinin niyetlerinin siyasi olmayan bir sendika kurmak olduğu ifade edilmiştir.²⁴

AKEL’in aldığı bu karar sonrası sadece Türk işçileri öfkelenmemiş aynı zamanda Kıbrıs Türk toplumu aydınları da tepkilerini dillendirmişlerdir. Milli Parti Genel Sekreteri Dr. Fazıl Küçük, Halkın Sesi Gazetesinde yayımlanan makalesinde; Türk işçisinin bu yaşananlara daha fazla tahammül edemeyeceğini ve yaşadığı birçok olaydan ders aldığını, artık düştüğü derin gaflet uykusundan uyandığını belirtmiş ve hiçbir kurumdan medet umulmaması gerektiğini, kurtuluşun ancak bir çatı altında toplanarak sağlanabileceğini vurgulamıştır.²⁵

Kıbrıs Türk işçilerinin Rum sendikasıyla ayrılarak kendi birliklerini kurmalarının gündemde olduğu 1944 yılı Mayıs ayında bu hareketin toplum arasında ikilik yaratacağına dair endişeler de gündeme getirilmiştir. Kıbrıs Türk işçilerinden Kemal Dülger, Halkın Sesi Gazetesinde yayımlanan bir yazısında; tek amaçlarının karın doyurmak olduğu, sömürge yönetimi tarafından 1941 yılında yeniden düzenlenen Sendika Kanunu kapsamında işçi haklarının aranmasının hedeflendiği belirtilmiş ve kurulma maksatları şöyle ifade edilmiştir: ²⁶

*“1. Her nerede olursa olsun kendi haklarımızı kendimiz arayıp meydana çıkar-
mak ve savunmak.*

²² Dedeçay, a.g.e., s. 12.

²³ Baskın Oran, Türk Dış Politikası, Cilt I (1919–1980), (Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar), İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 595.

²⁴ FCO 141-2794-7, From Nicosia and Kyrenia Commissioner to The Office of The Commissioner Nicosia, 24 th March 1944, Secret, No. S1/44, Tel. No.16.

²⁵ Fazıl Küçük, “Amele Birlikleri [D]doğarken,” Halkın Sesi, 4 Nisan 1944, s.1.

²⁶ Kemal Yusuf (Dülger), “Amele Birliklerine Niçin İhtiyacımız Vardır?,” Halkın Sesi, 2 Mayıs 1944, s.2.

2. Birbirimize cemiyet aşısı aşılacak ve teşkilatlanmak,
3. Tahsilimizin yettiği kadar okuma yazma öğretmek ve aramızda ilim hevesi uyandırmak ve yaşatmak.”

Kıbrıs Rum sendikaları, bu gelişmelerin yaşandığı dönemde sömürge yönetimi kurumlarında çalışan işçileri de kendi bünyesine katmaya çalışmıştır. Bu çabaların bir sonucu olarak Telefon Telgraf Dairesi'nde çalışan 50 kadar Kıbrıs Türk işçisi de Rum sendikasına üye olmuşlardır. Bu işçiler kendi haklarını koruması için Hasan Şaşmaz'ı 1944 yılı Haziran ayında işçi lideri olarak belirlemişlerdir. Rum sendikalar bünyesindeki bu gayri resmi Türk heyetine şu işçiler seçilmişlerdir;²⁷ Hasan Şaşmaz, Mustafa Bitirim, Demirci Mustafa, Ekmekçi Muharrem, Kunduracı Cemil. Hasan Şaşmaz, bir süre sonra Rum sendikasının politik hedefleri ile Kıbrıs Türk işçisinin amaçlarının aynı doğrultuda olmadığını farkına varmış, Türk işçi ve zanaatkârlarını kapsayan bir Türk İşçi Sendikası kurmaya karar vermiştir. Bunun için sömürge yönetimine resmi müracaatını yapmış ve gerekli izni de almıştır.

Kıbrıs Türk işçilerinin örgütlenmeleri ile ilgili olarak bu gelişmelerin yaşandığı yıllarda Kıbrıs Türk toplumu da ilk siyasi örgütlenmesini yapmıştır. Kıbrıs Adası Türk Azınlık Kurumu (KATAK) Kıbrıs Türklerinin ilk resmi siyasi örgütü olarak 1943 yılı Nisan ayında kurulmuştur.²⁸ Kıbrıs Türk toplumunun siyasi haklarını elde etmek ve korumak amacıyla oluşturulan KATAK'ın kuruluşundan bir yıl sonra ise Kıbrıs Türk toplumunun ikinci siyasi partisi olan Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi (KMTHP) kurulduğunu ilan etmiştir.²⁹ Kıbrıs Türk toplumu siyasi haklarını elde etmek için artık örgütlenmesi gerektiğinin farkına varmıştır.

Kıbrıs Türk işçilerinin bu kararını tetikleyen gelişmelerden ilki “Birleşik Cephe” hareketini ilke edinen AKEL kongresinde Enosis içerikli bir karar alınması iken; ikinci neden ise İngiltere Sömürgeler Bakanı Özel Temsilcisi Sir Cosmo Parkinson'ın Kıbrıs'ı ziyareti sırasında yaşananlar olmuştur. Solcu Rum sendikası, Sir Parkinson'ın Ağustos 1944 ayında Kıbrıs'ı ziyareti sırasında, Lefkoşa'yı Yunan bayraklarıyla donatmış ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhaki için bir telgraf göndermiştir. Rum Amele Birliği Türk Sekreteri Mustafa Bitirim, özle temsilci Parkinson'a gönderdiği aşağıdaki telgrafta belirtildiği üzere bu kararın sadece Rum üyelerin istekleri olduğunu ve Türk üyelerin buna şiddetle karşı çıktığını etmiştir.³⁰

²⁷ Dedecay, age., s.15.

²⁸ FCO 141-2816-2.

²⁹ “Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi”, *Halkın Sesi*, Yıl: 3, 25 Nisan 1944, s. 1.

³⁰ “Lefkoşa Amele Birliği Türk Azalarının Protestosu”, *Halkın Sesi*, Yıl:3, 17 Ağustos 1944, s. 1.

“Sir Parkinson

Biz Amele Birliği Türk azaları, Rum azalarının Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak taleplerini aykırı bularak şiddetle protesto ederiz.

Mustafa Bitirim

Amele Birliği Türk Sekreteri ”

Bu telgrafın bir sureti gizli olarak işçi lideri Hasan Şaşmaz'a da ulaştırılmıştır. Sendika üyesi Kıbrıs Türk işçilerinin büyük kısmı Hasan Şaşmaz başkanlığında, 12 Ağustos 1944 tarihinde sendika merkez binasında olağanüstü bir toplantı yapmışlar ve Rum sendikasının Enosis içerikli telgrafını protesto etmek kararı almışlar ve Türk bayraklarının da asılmasını talep etmişlerdir. Fakat bu istek Rum sendikası tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine 13 Ağustos 1944 tarihinde tekrar toplanan Türk işçileri, sendikadan ayrılma kararı almışlardır. İşçi lideri Hasan Şaşmaz, zorunlu sebeplerden dolayı hala Rum sendikalarında üye olan Türk işçilerine hitaben yayınladığı bir bildiri de birlik ve beraberlik vurgusu yaparak birleşmenin önemine vurgu yapmıştır.³¹

“...Rumların milletimizi tahkir edecek derecede aşırı olan hareketlerinden usanan Rum birliklerindeki Türk kardeşlerimize kollarımız açıktır. Mütevazı Türk işçisi emniyetle bunu karşılayacağına emin olduktan sonra Rum arkadaşlar da bu yolda bizi haklı bularak bu tür iş beraberliğini bozmayacak kadar samimi olduklarını iş beraberliği kontratımız mucibince göstermek mecburiyetindedirler. Aksi takdirde fena niyetlerini bir defa daha açıklamış olacaklardır. Ey Türk işçisi, oradaki Türkler de bizim kardeşlerimizdir. Birleşmekle kuvvetimizi bir kat daha artırmış olacağız.”

Kıbrıs Türk işçileri hem durumun vahametini öğrenmişler hem de yapılan çağrıdan etkilenmişlerdir. Ekmekçiler, kunduracılar, telefon ve telgraf dairesi çalışanları, yapıcılar³², dülgerler ve hamalların oluşturduğu Kıbrıs Türk işçileri Lefkoşa'nın Türk kesimindeki Mecidiye sokakta bulunan yeni lokal binasında 21 Ağustos 1944 tarihinde toplanmışlardır. Toplantıya katılan 900 yakın Kıbrıs Türk işçisi, 22 Ağustos 1944 tarihinde “Güneş Türk İşçi Birliği”ni resmen kurmuşlardır. Güneş Türk İşçi Birliği kurulduktan hemen sonra, Niyazi Dağlı başkanlığında daha önceden kurulmuş olan Türk Amele Birliği'ni de bünyesine almıştır.³³

Kıbrıs Türk işçisinin ikinci örgütlenmesi olan Güneş Türk İşçi Birliği, kuruluşunu takip eden günlerde 19 kişiden oluşan yönetim kurulunu belir-

³¹ *Halkın Sesi*, 17 Aralık 1947, s. 1.

³² Yapıcılar kelimesi ile inşaat sektöründe çalışan işçiler kastedilmektedir.

³³ Gazioğlu, age., s.345-346.; Yeni kurulan birliğe “Güneş” adının takılması umulan amaç, 1942 yılında Niyazi Dağlı başkanlığında kurulan ve sonradan Milli Parti'nin manevi himayesi altına giren “Türk Amele Birliği” adından farklı olması için verilmiştir. Dedeçay, age., s. 17.

lemiştir. Hasan Şaşmaz, Genel Sekreter ve Başkan görevine seçilirken Mehmet Ali Ateş veznedar olarak belirlenmiştir. Yönetim kurulundaki diğer görev dağılımı ise şu şekilde olmuştur; Halil Sıtkı, Cemal Hüseyin, Aziz Tuncay, Ahmet Zeki, Ali Ahmet, Mehmet Rasum mutemetler olarak belirlenirken, İsmail Tozkoparan, Ülker Mehmet, Hasan Ahmet Sönmez, Sindeli, Ahmet Sadi Erkut, Mehmet Niyazi Dağlı, Cemal Sertel, Hayri Mehmet, Arif Boklan ve Mehmet Şefik Faal Heyet'e seçilmişlerdir.³⁴

Güneş Türk İşçi Birliği, yönetim kurulunu tespit edildikten sonra örgütün amaçları olarak şu hususlar kararlaştırılmıştır;³⁵ Kıbrıs adasındaki tüm Türk işçi birliklerini bir çatı toplamak ve kurum olarak birleştirmek, Kıbrıs Adası Türk İşçi Birlikleri Siyasi Partisi(KATİSP)'ni kurmak, Kıbrıs'taki diğer siyasi partiler ile işçi birliklerini " *Kıbrıs Milli Türk Konseyi*" veya " *Kıbrıs Türk Kurumları Birliği*" adı altında birleştirmek ve Kıbrıs Türkünün dış politikasını Rumların Enosis'ine karşı yekvücut olarak yürütüp güçlendirmek.

Kıbrıs Türk işçisinin kurduğu bu yeni örgütün amaçlarında da belirtilen ve tüm Kıbrıs Türk işçilerini çatısı altında birleştirecek olan Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Kurumu (KTİBK) bir yıl sonra kurulmuştur.³⁶ KTİBK, kurulmasından hemen sonra Kıbrıs Türk toplumunun siyasi haklarını elde edecek politikaları tespit ve takip etmiş, Türk toplumu siyasi örgütleri olan KATAK ve KMTHP ile Kıbrıs Türk Çiftçiler Birliği (KTÇB)'ye yaptığı çağrı sonucu kurulan Kıbrıs Türk Kurumlar Birliği'nin oluşturulmasına doğrudan katkı sağlamıştır.³⁷

Kıbrıs Türk işçilerinden bu yeni örgüte üye olanlar Rum sendikalarının da baskısı ile cezalandırılarak işlerinden çıkarılmışlardır. Açıkta kalan ve ailelerini geçindirme telaşına düşen Türk işçileri kendi iş yerlerini açmak için bazı girişimlerde bulunmuşlardır. Kıbrıs Türk işçilerinden kunduracılıkla uğraşanlardan bir kısmı KATAK'a müracaat ederek 500 lira sermaye verilmesi halinde kundura fabrikası kurabileceklerini, böylece kırk işçinin iş sahibi olabileceğini belirtmiş ve borç para istemişlerdir.³⁸

Kıbrıs Türk siyasi örgütlerinden ilki olan ve yüklüce bir sermayesi de bulunan KATAK yönetimi, bu talebi görüşmek üzere 23 Eylül 1944 tarihinde bir toplantı yapmış³⁹ ancak borç istenilen miktar fazla bulunarak bu talep reddedilmiştir.⁴⁰ Kıbrıs Türk kundura işçileri bu cevap karşısında çok müş-

³⁴ Dedeçay,age., s. 17.

³⁵ Age., s. 15.

³⁶ An, age.,s. 19.

³⁷ "Kıbrıs Türk Kurumlar Birliği kuruldu", *Halkın Sesi*, Yıl.:4 24 Aralık 1945,s. 1.

³⁸ KTY 04-1944-188-01, Kunduracılar Sekreteri M. Sindeli'den KATAK Genel Sekreterine.

³⁹ KTY 04-1944-188-04, KATAK Başkanı'ndan Lefkoşa KATAK Faal Azasına, 22 Eylül 1944.

⁴⁰ KTY 04-1944-188-06, Güneş Türk Kundura İşçiler Birliği Sekreteri Hassan Ahmed Sindeli'den Lefkoşa KATAK Genel Sekreteri Reisliğine, 26/9/1944.

kül bir durumda kalmışlar, çareyi Rum sendikalarının grev yaptıkları fabrikalarda grev kırıcı olarak çalışmakta bulmuşlardır. KATAK'ın verdiği bu cevap göstermiştir ki, Kıbrıs Türk işçi birlikleri, bir siyasi partinin hamiliğine ihtiyaçları vardır. Bu durum bir yıl sonra kurulacak yeni işçi örgütleri ile KMTHP'nin yakınlaşması ile sonuçlanmıştır.

IV. LEFKOŞA TÜRK İŞÇİLER BİRLİĞİ

Solcu Rum sendikalara üye olan Kıbrıs Türk işçilerinin büyük bir kısmı Rum sendikalarından ayrılıp yeni kurulan Güneş Türk İşçi Birliği'ne kayıt olmuşlardı. Fakat yeni örgüte kayıt olanlar çok ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Zira Kıbrıs Türk işçisinin birleşmesine karşı çıkanlar arasında Rum sendikalarından başka bazı Kıbrıs Türk işçileri ve siyasetçileri de vardı.

Rum sendikaları, İngiliz sömürge yönetimine karşı yaptıkları mücadelede Kıbrıs Türk işçisinin desteğini kaybetme endişesi ile bu oluşuma karşı çıkarken bazı Kıbrıs Türk işçileri ile politikacıları ise Rum sendikalarının, bu yeni örgütlenmenin sömürge yönetiminin bir planı olduğu şeklinde yaptığı aleyhte propagandadan etkilenmişler ve bu oluşuma şüpheyle yaklaşmışlardır. Asıl amaç Türk işçi örgütlerinin birleşmesini önlemek ve bu örgütleri sürekli zayıf olarak tutmak olmuştur. Fakat bütün bunlara rağmen Güneş Türk İşçiler Birliği ile Türk Amele Birliği Lefkoşa Reşadiye sokakta bulunan Dülgerler Birliği binasında 15 Ekim 1944 tarihinde bir toplantı yapmışlar ve Lefkoşa Türk İşçiler Birliği adını altında birleşmişlerdir.⁴¹

Bu birleşme aynı zamanda Kıbrıs'ta ilk Türk sendikasının kurulmasını da sağlamıştır. Çünkü Sendika Kanunu'na göre en az iki işçi birliği bir araya gelerek sendika kurabiliyordu. Bu sendikanın Başkan ve Genel Sekreterliği'ne Hasan Şaşmaz, Başkan Yardımcılığı'na ise Niyazi Dağlı getirilmiştir.⁴²

Bu birleşme Kıbrıs Türk işçilerinin aynı zamanda işsiz kalmalarına da yol açmıştır. Kıbrıs Türk işçilerden bazıları, sömürge yönetimi kadrolarında iş bulabilmişler ancak Türk işçi birliği ile Rum işçi birlikleri arasında herhangi bir anlaşma olmaması, hükümet kadrolarındaki işçilerin çoğunlukla Rum sendikalarına üye olmaları ve Rum sendikalarının hükümette etkin olmasından dolayı sudan bahanelerle işten çıkarılmışlardır. Güneş Türk İşçi Birliği, bu gelişme sonrasında, hükümetin muhtelif dairelerine ve aynı zamanda sömürgeler müsteşarlığına müracaat etmiş ve Türk İşçi Birlikleri'nin katiyen hükümetin aleyhinde olmadığını, Rumların aleyhinde olarak daima hükümeti desteklediklerini, Türk işçisinin bu güne kadar olduğu gibi bun-

⁴¹ An, age., s. 1.

⁴² Dedeoğlu, age., s. 17.

dan sonra da hükümete sadık kalacaklarını belirtmiş ve Türk işçisinin hükümet kadrolarında işe alınması talep etmiştir. İngiliz sömürge yönetimi kuruluşları, bu talebe karşılık olarak Türk işçisini himaye edeceklerine dair söz vermelerine rağmen herhangi bir değişiklik olmamıştır. Bu sonuç Kıbrıs Türk işçisinin başka çıkış yolları aramasına yol açmıştır. Daha önce vurgulandığı gibi Rum sendikaları tarafından grev başlatılan iş yerlerinde grev kırıcı olarak çalışmışlar, böylece işverenlerin gözüne girerek tekrar iş sahibi olmayı ümit etmişlerdir. Fakat bu yöntem de beklenen sonucu vermemiştir. Çünkü işverenler grev sona erdiğinde tekrar Rum sendikaları ile anlaşmışlar ve Türk işçilerinin işlerine son vermişlerdir. Kıbrıs Türk işçilerinin bu sonuç karşısında iki seçeneği kalıyordu ya Türk İşçi birliklerini dağıtmak ve Rum sendikasına üye olmak ya da Rum İşçi Birlikleri ile iş birliği yapmak. Kıbrıs Türk işçileri tarafından ikinci seçenek kabul edilmiştir.

Lefkoşa Türk İşçiler Birliği adı altında kurulan Lefkoşa Türk İşçi Sendikası, işlerini düzene koyup iş bölümü yapmaya başlayınca Genel Sekreter Hasan Şaşmaz, birlik yönetim kurulundan aldığı yetki ile solcu Rum Sendika Genel Sekreteri Ziartidis'e bir mektup yazmış ve iki toplumun birbirinin duygularına ve kuruluşlarına saygı göstermesi koşuluyla Rum solcu sendikalar ile ekonomik alanda iş birliği yapabileceklerini bildirmiştir. Rum solcu sendikalar önce teklif edilen iş birliğinden kaçınmışlar ancak üç ay sonra bu isteğe olumlu cevap vermişlerdir. Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri ile Rum İşçi Birlikleri arasında bir iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Yapılan anlaşmaya göre; sözleşme yalnız iktisadi alanı içerecek, siyasi meselelerde taraflar serbest olacak, Türk işçilerinin Türk İşçi Birliği'nde teşkilatlanmasına fırsat verilecek ve işsiz olan işçilerin gerek Türk gerekse Rum olsun sıra ile işe alınmaları sağlanmıştır.⁴³ Kıbrıs Türk işçileri, 1944 yılı sonlarında Rum sendikası ile yapılan bu anlaşma ile ailelerinin geçimini sağlayacak bir iş imkânına kavuşmuşlardır.

Bununla birlikte 1945 yılında başka gelişmelerde daha yaşanmıştır. Müstakil olarak kurulan çeşitli Türk işçi birliklerinin bir çatı altında birleşmesi ve bu örgütün bir siyasi parti desteğine ihtiyaç duyduğunun dile getirilmesi bu gelişmelerden biri olmuştur. Rum işçi birliklerinin AKEL himayesinde olması gibi, Kıbrıs Türk işçi birliklerinin de Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi (KMTHP) ile birleşmesine ihtiyaç olduğu sürekli olarak vurgulanmıştır.⁴⁴

KMTHP yönetimi tarafından, Türk işçi birliklerinden gelen bu talep dikkate alınmıştır. Genel Sekreter Dr. Küçük, KMTHP Lefke şubesinin yap-

⁴³ An, age., s. 49-53.

⁴⁴ "Türk Amele Birliklerinin münevver fikirlere şiddetle ihtiyacı vardır", *Halkın Sesi*, Yıl: 3, 13 Şubat 1945, s. 1.

tığı altı aylık toplantısındaki konuşmasında; her kurumla iş birliği yapmak için girişimde bulduklarını, partinin en fazla önem verdiği konulardan birinin de işçinin içinde bulunduğu durumdan kurtulması olduğunu belirterek bu isteğe olumlu cevap vermiştir.⁴⁵

KMTHP ile Türk işçi birlikleri arasında oluşan bu hava her iki örgütün iş birliği yapması ile sonuçlanmıştır. KATAK ile KTÇB arasında kurulan iş birliğinin benzeri bu iki örgüt arasında da tesis edilmiştir. Ne var ki, Kıbrıs'ta mevcut olan KATAK ve KMTHP gibi iki siyasi örgüt ile KTÇB ve Lefkoşa Türk İşçi Birlikleri gibi iki meslek örgütü tüm Kıbrıs Türk toplum haklarının elde edilmesi için bir araya gelememişler, aksine kendilerine yakın olan bir diğer örgüt veya parti ile iş birliği yapmışlardır.

Lefkoşa Türk İşçi Birliği, kuruluş amaçlarında da belirtildiği üzere Kıbrıs Türk toplumunun siyasi haklarının elde edilmesine yönelik bir takım girişimlerde bulunmuştur. Kıbrıs Türk İşçi Birliği Sendikası Genel Sekreteri Vekili Niyazi Dağlı, 1 Mayıs İşçi Bayramı kutlamaları dolayısı ile Müstemleke Müsteşarı'na gönderdiği aşağıdaki muhtıra da Kıbrıs Türk toplum hakları ile ilgili aşağıdaki taleplerde bulunmuştur:⁴⁶

a)Kıbrıs Osmanlı Devleti'nden İngiltere'ye devredildiğinden beri adada yaşamakta olan Rum çoğunluğu ile Türk azınlığı arasında anlaşmazlık vardır. Bu durum çoğunluğun tesiri altında her türlü haktan mahrum edilen azınlık Türkün ezilmesi ve haklarını yitirmesine yol açmaktadır.

b)İngiltere Hükümeti'ni temsilen her dairede ve her iş sahasında müdür olarak çalışan İngiliz idarecileri çoğunlukla Rumlara verdikleri vasi emniyet ve salahiyet yüzünden iş başına geçen Rumlar kendi millî his ve duygularına dayanarak taraflı hareket etmektedirler. Bu yüzden Türkler birçok haktan mahrum kalmaktadır. Hak arayışlarımız bu yüzden dolayı yetkili komumda bulunan Rumlar tarafından gizlenerek ilgili makamlara duyurulmamaktadır.

c)Bugün hükümet dairelerinden ve iş sahasından mahrum kalan Türk gençleri bu adada barınabilmesi ve insanca yaşayabilmesi için aşağıdaki noktalar üzerinde önemle durulmalıdır:

(1)Sanat öğrenmek için demirci, makinist, tornacı, elektrikçi vs. şubelere talebe alınması ve çalıştırılması,

(2)İş sahalarında, umum dairelerde ve iş komiseri dairesine nüfus oranında memur ve işçi alınması, işçi çıkarılma zamanında da yalnız Türkler çıkarılmayıp gene nüfus oranında çıkarma yapılması,

⁴⁵ M. Zeki Halluma, "KMTH Partisi kendi irade ve benliğine hâkim olan bu muhitte yıkılmamak üzere temelleri atmıştır.", *Halkın Sesi*, Yıl:3, 15 Şubat 1945, s. 1.

⁴⁶ "İşçiler Birliğinin Arzısı", *Halkın Sesi*, 3 Mayıs 1945, s. 1-2.

(3)Hükümet dairelerine Türk memur alınması, İngiliz müdürleri tarafından bunlara yükselme hakkı ve rütbe verilmesi, Türk memuru veya işçisinin Rum etkisi altında ezilmesine meydan verilmemesi, Türk işçi ve memurlarının kendi başarılarını göstermesine izin verilmesi,

(4)İlköğretimin mecburi olması ve aynı zamanda Lefke, Luricina, Baf, Poli, Larnaka, Galatya gibi yerlerde ortaokullar açılması, Lefkoşa'da dâhil olmak üzere mezkûr yerlerde anaokulları kurulması, halkın okuyup yazması için eğitime önem verilmesi, Lefkoşa'da ve sair kazalarda ve en ücra köylerde gece okullarının açılmasının mecburi olması ve halkın okuma yazma öğrenmeye teşvik edilmesi,

(5)Lefkoşa'da her mahalleye konan sokak levhalarının Türkçe de olması,

(6)Herhangi bir Türk vatandaşa resmi makamlardan gönderilecek evrakın Türkçe olması, Rumca ve İngilizce olmaması,

(7)Köylere giden yol ustabaşlarının Türk işçilerine ehemmiyet vermesi ve Türk işçi alınmasının mecburi edilmesi,

(8)İşçi Bayramı olan 1 Mayıs'ın ve diğer milli günler resmen tanınması ve kutlanmasına izin verilmesi,

(9)Viktorya Kız Okulu'na ve Kıbrıs Türk Erkek Lisesi'ne Türk müdire ve müdür tayin edilmesi,

(10)Kıbrıs Türklerinin hükümet tarafından İslam değil Türk unvanı ile tanınması ve mekteplerin de Türk ismiyle anılması,

(11)Aile kanunlarının, Türkiye'deki benzer kanununa göre yeniden düzenlenmesi,

(12)Miras Kanunu'nun değiştirilerek çağdaş bir durumuna getirilmesidir.

Aynı günlerde benzer bir siyasi girişim daha yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yapılacak anlaşmanın esaslarını görüşmek amacıyla San Francisco'da bulunan Türkiye, İngiltere ve ABD Dışişleri Bakanlarına gönderilen telgrafta "*Adanın Türkiye'ye iadesini dileriz.*"⁴⁷ denilmek suretiyle Enosis'e karşı olunduğu ifade edilmiştir.

Lefkoşa Türk İşçi Birliği, Kıbrıs Türklerinin kurdukları çeşitli örgütlerle de iş birliği içinde olmuştur. Cami Müstahdimler Birliği'nin iş birliği yapmak ve örgüt işleyişi hakkında bilgilenecek maksadıyla İşçiler Birliği'nden yardım isteği kabul edilmiş ve istenildiği takdirde birliğin her türlü imkânlarından yararlanılabileceği cevabı verilmiştir.⁴⁸

⁴⁷ *Halkın Sesi*, Yıl:4, 11 Mayıs 1945, s. 1.

⁴⁸ "Türk İşçi Birliklerine Mektup gönderen cami müstahdimlerine cevap", *Halkın Sesi*, Yıl:4, 25 Mayıs 1945, s. 1.

Lefkoşa Türk İşçi Birliği, bir yandan bu tür faaliyetlerde bulunarak diğer Türk örgütleri ile ilişkisini geliştirirken diğer yandan da Kıbrıs genelindeki Türk işçilerini teşkilatlandırmak ve etkinliğini tüm adaya yaymak için yoğun bir çaba sarf etmiştir. İşçi Birliği yönetim kurulu bu teşkilatlanmayı koordine etmesi için Genel Sekreter Hasan Şaşmaz'a tam yetki vermiştir. Genel Sekreter Hasan Şaşmaz, 1945 yılı boyunca yaptığı girişimler sonucunda aşağıdaki yerleşim yerlerinde yaşayan Kıbrıs Türk işçilerini örgütlemiş ve onları bir çatı altında toplamayı başarmıştır:⁴⁹

- a) Larnaka Türk İşçi Birliği⁵⁰ (Mart 1945),
- b) Limasol Türk İşçi Birliği (Ağustos 1945),
- c) Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Kurumu (Ağustos 1945),
- ç) Magusa ve kazalarındaki Türk İşçi Birlikleri'nin yeniden tanzimi ve Türk İşçi Kadınlar Birliği'nin kuruluşu (Eylül-Ekim 1945),
- d) Lefke Madenciler Birliği'nin merkeze bağlanması (Ekim 1945),
- e) Girne Türk İşçiler Birliği (Kasım 1945),

Lefkoşa Türk İşçiler Birliği, bir yıl gibi kısa bir sürede, Baf kazası hariç⁵¹, ada genelinde örgütlenmesini tamamlamıştır. Kıbrıs Türk işçilerinin tüm ada genelinde örgütlenmesinden sonra yapılması gereken tek iş kalmıştır; o da kurulan bu örgütlerin bir araya getirilmesi ile kurulacak bir çatı örgütünü hayata geçirmek.

V. KIBRIS TÜRK İŞÇİ KADINLAR BİRLİĞİ

Kıbrıs Türk toplumunda kadının örgütlü olduğu tek bir cemiyet olmuştur. O da, Viktorya Kız Okulundan Mezunlar Cemiyeti idi. Türk toplumunun sosyal ve kültürel yapısı kız çocuklarının eğitilmesi gibi bir anlayışa zaten uzun yıllardır mesafeli yaklaşmıştır. Ancak, özellikle ekonomik durumu iyi olan, Lefkoşa ve yakınlarında yaşayan bazı aileler kız çocuklarının eğitimine daha fazla önem vermişlerdir. Bu ailelerin çocuklarının gidebileceği tek okul ise Viktorya Kız Okulu idi. Ortaokul düzeyinde olan bu okuldan başka kız çocuklarının lise eğitimini alabilecekleri Kıbrıs'ta bir başka eğitim kurumu bulunmamaktaydı. Bu okuldaki eğitim ve öğretimlerini tamamlayan kızlar ya evlenip aile kurmuşlar ya da ilkokullarda öğretmenlik yapmayı tercih etmişlerdir.⁵²

İşte Kıbrıs Türk kadınının örgütlü faaliyeti, sadece bu okuldan mezun olanların kabul edildiği, Viktorya Kız Okulu Mezunlar Cemiyeti'nde olmuş-

⁴⁹ Dedeçay, age., s. 17-19.

⁵⁰ Larnaka Türk İşçi Birliği örgütlenmesini tamamlayınca Rum solcu sendika ile grev alanında iş birliği yapmış ve Larnaka düğme fabrikasında çalışan Türk ve Rum işçileri birlikte greve gitmişlerdir.

⁵¹ Baf kazasında Türk işçileri henüz örgütlenememişlerdir. Küçük ölçekteki Kunduracılar Birliği ise pek rağbet görmemiştir.

⁵² İsmet, Konur, *Kıbrıs Türklüğü (1938)*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1938. s. 54-59

tur. Kıbrıs Türk toplumu, Rum kadınlarının daha örgütlü olduğu bir dönemde haklarını elde edebilmek için daha geniş kapsamlı olarak örgütlenmeli, Türk kadını da bu sürece dâhil edilmeliydi. Lefkoşa Türk İşçi Birliği yönetimi, bu noktadan hareketle kendi bünyesinde olacak şekilde Kıbrıs Türk işçi kadınına örgütlemiş, Kıbrıs Türk İşçi Kadınla Birliği'ni kurmuştur.

Kıbrıs Türk İşçi Kadınlar Birliği yönetimi, bağlı olduğu Lefkoşa Türk İşçi Birliği Genel Sekreteri'ne her ay düzenli olarak Türk işçi kadınlarının birlik içindeki ve birlik dışındaki sorunları ile ilgili bir rapor sunmuştur. Kıbrıs Türk İşçi Kadınlar Birliği, Mağusa kazasında kurulan Türk İşçi sendikasına dâhil edilmiş ve bu sendikanın gücü artırılmıştır.⁵³ Kıbrıs Türk İşçi Kadınlar Birliği de, kısa sürede örgütlenmesini tamamlamış ve kayıtlı üye sayısı yüze 100'e ulaşmıştır.⁵⁴

Kıbrıs Türk kadınları da, haklarının alınması için örgütlenmek gerektiğinin farkına varmışlardır. Kıbrıs Türk İşçi Kadınlar Birliği, Viktorya Kız Okulu Mezunları Cemiyeti'nin dar kapsamlı örgütlenmesinden sonra yaptığı bu daha geniş kapsamlı örgütlenme ile diğer işçi teşkillerinin yapmış oldukları hak arama mücadelesine destek vermişlerdir.

VI. KIBRIS TÜRK İŞÇİ BİRLİKLERİ KURUMU

Kıbrıs Türk işçileri, Lefkoşa Türk İşçi Birliği'nin girişimleri ile kısa sürede örgütlenmelerini tamamlamışlardır. Bu örgütlenmelerin hemen ardından çeşitli bölgelerde ve değişik kollardaki işçi birlikleri bir araya gelerek sendikalaşmaya başlamışlardır. Türk işçi örgütlerinin sendika kurma faaliyetlerine ilave olarak bahsedilebilecek en etkili girişim 1945 yılı Ağustos ayında kurulan Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Kurumu (KTİBK) olmuştur.⁵⁵

KTİBK, Türk işçisinin sorunlarına çözüm bulmak, sömürge yönetimi düzeyinde işçi haklarını aramak ve aynı zamanda Türk toplum siyasi parti ve meslek örgütlerini bir araya getirerek Kıbrıs Türklerinin siyasi haklarının da korunmasını sağlamak amacıyla 1 Ağustos 1945 tarihinde kurulmuştur. Lefkoşa Türk İşçi Birliği, KTİBK'nun kuruluşunda önemli rol oynamıştır. KTİBK kurulduktan hemen sonra, Lefkoşa Türk İşçi Birliği Genel Sekreteri Hasan Şaşmaz görevinden ayrılmış ve KTİBK Genel Sekreteri olarak seçilmiştir.⁵⁶

KTİBK, kuruluşunu tamamladıktan sonra Lefkoşa Beliğ Paşa sinemasında bütün Türk işçi birliklerinin katıldığı bir İşçi Kurultayı düzenlenmiştir. KTİBK Genel Sekreteri Hasan Şaşmaz kurultayda yaptığı konuşmada,

⁵³ Dedeçay, age., s. 23.

⁵⁴ Kemal Dülger, "Teşkilat ve Kıbrıs Türk Kadınlığı", *Halkın Sesi*, 15 Eylül 1945, s. 1.

⁵⁵ Hüseyin Mehmet Ateşin, *Doktor Fazıl Küçük ve Şeyh Nazım Kıbrısı*, İstanbul, 1997, s. 35.

⁵⁶ Fazıl Küçük, "Türk İşçi Birliği", *Halkın Sesi*, Yıl:4, 2 Kasım 1945, s. 1.

Rum solcu sendikalarla ekonomik alanda ve grev konusunda iş birliği yapacaklarını ifade etmiş ve Kıbrıs Rumlarının Enosis girişimleri yapmaması koşuluyla iş birliğine açık olduğu mesajını vermiştir.

KTİBK, kendisine yüklenen görevleri layıkıyla yapabilmesi için genel sekreterin başkanlığında olmak üzere şu teşkilatlanmaları hayata geçirmiştir; Sosyo-Kültürel Komite, Siyasi Kurul, Basın Yayın Kolu, İnzibat Kolu.⁵⁷

a) Sosyo- Kültürel Komite

Bu Komite'nin kuruluş amacı; Rum sendikalarına üye olan, kendi toplumu arasında hakir görülen bilinçsiz ve çaresiz Türk işçi ve zanaatkârını aydınlatıp kendi kendine güvenmesini sağlamak, milli ve dini duygularını geliştirmek ve çocuklarının eğitimine yardımcı etmek olarak belirlenmiştir. Sosyo-Kültürel Komite içinde bir de Temsil Heyeti oluşturulmuştur. Bu heyetin görevi; işçiyi eğitici tiyatro etkinlikleri yapmak, bayram günlerinde eğlenceler düzenlemek, millî günlerde görkemli törenler icra etmek, millî ve dinî duyguları canlandırıp Türk işçilerini Rum sendikalarından ayrılmalari konusunda ikna etmek, ayrıldıktan sonra ise işçiyi ve ailesini bilinçlendirip hak ve özgürlüğünü koruyup yaşam seviyesini tedricen yükseltmek olarak düzenlenmiştir.⁵⁸

Temsil Heyeti görevlerinden biri olan, Türk işçisinin Rum sendikalarından ayrılmasına ikna etmek hususu dikkate alınması gereken bir konudur. Çünkü dönemin koşulları ve savaş şartlarının getirdiği yokluklar ile işsizlik durumu göz önüne alındığında Türk işçisinin Rum sendikasıdan ayrılmak istememesi anlaşılabilir bir durumdur. Böyle bir gerçeklik karşısında Türk işçisinin geçinebilmek için çalışmak ve para kazanmak amacının birinci planda olması da doğaldır. Türk işçisi bu durum karşısında çoğu zaman sahip olduğu işe ve çalışma şartlarına karşı kanaatkâr olmuş, işçi hak ve özgürlükleri gibi kavramları pek önemsememiştir. Temsil Heyeti, işte bu şartlar altındaki Türk işçisinin bu kaygısını gidermek ve onu bilinçlendirmek, karşılaşıcağı ekonomik zorluklarını bir nebze olsun gidermekle görevlendirilmiştir.

b) Siyasi Kurul

KTİBK'nun en etkili organlarından biri olan Siyasi Kurul yedi kişiden oluşmuştur. Siyasi Kurula seçilecek kişiler, genel sekreterin başkanlığında yapılan gizli bir toplantıda, siyasetten anlayan üyeler arasından seçilmiştir. Siyasi Kurulu'nun başlıca görevleri; AKEL'in Türk işçileri arasındaki gizli faaliyetlerini etkisiz kılmak, Enosis'e karşı etkili bir şekilde mücadele etmek, belediye seçimlerinde yekvücut olarak Rumların karşısına çıkmak, Milli

⁵⁷ Dedecay, age., s. 19.

⁵⁸ Aynı yer.

Parti, KATAK ve KTÇB gibi kurumlar ile KTİBK'nun birleşmesini sağlayarak tek bir lider önderliğinde Kıbrıs Türk toplumunun dış politikasını yürütmek olarak belirlenmiştir.⁵⁹

Siyasi Kurul, kendisine yüklenen sorumlulukların gereklerini yerine getirmek için çalışmalarına hemen başlamıştır. Özellikle Kıbrıs Türk toplumu siyasi partileri (Milli Parti ve KATAK) ile meslek örgütlerinin (KTİBK ve KTÇB) bir araya gelerek ve tek bir çatı altında örgütlenmelerine yönelik sonuç alıcı girişimlerde bulunmuştur. Bu maksatla 23 Aralık 1945 tarihinde KTİBK binasında yapılması kararlaştırılan toplantıya; KATAK, KMTHP, KTÇB ve Kıbrıs Türk Muallimler Cemiyeti davet edilmiştir. Kıbrıs Türk Muallimler Cemiyeti hariç diğer örgüt ve partiler toplantıya ikişer temsilci ile katılmışlardır. KTİBK tarafından koordine edilen bu toplantı sonrasında dört örgütü kapsayacak şekilde Kıbrıs Türk Kurumlar Birliği (KTKB) teşkil edilmiştir.⁶⁰ Bu teşkilatlanmadan sonra Siyasi Kurul faaliyetlerini KTKB çatısı altında devam ettirmiştir.

c) Basın Yayın Kolu

Basın Yayın Kolu, KTİBK'nun etkinliklerini ve faaliyetlerini Kıbrıs Türk toplumuna duyurmak, Türk işçisini hak ve özgürlükleri konusunda bilinçlendirmek ve işçinin sesini daha iyi duyurmak maksadıyla oluşturulmuştur.⁶¹ Basın Yayın Kolu, bu görevleri yerine getirmek maksadıyla "*İşçinin Yolu Şaşmaz*" adlı bir dergiyi 1947 yılı Ekim ayından itibaren çıkarmaya da başlamıştır. Ancak dergi komünist propagandası yaptığı iddiası ile Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu kararı sonucunda Türkiye'ye sokulması yasaklanınca⁶² Kıbrıs'taki yayın hayatını da sonlandırmıştır.

ç) İşçi İnzibat Kolu

KTİBK'nun bir nevi kolluk gücü olarak teşkil edilen İşçi İnzibat Kolu, eli kişiden oluşturulmuştur. Bu kişilerin kimlikleri kimse tarafından bilinmemiş Kol adeta gizli bir yeraltı örgütü gibi görev yapmıştır. İngiliz sömürge yönetimi polis teşkilatında yüzbaşı rütbesi ile görev yapan Hikmet Hasan'ın başkanlığında faaliyetlerini gizli olarak yürüten bu teşkilat KTİBK Genel Sekreteri Hasan Şaşmaz'a doğrudan bağlı olmuştur. İşçi İnzibat Kolu'ndaki on adet tabanca, kişilere ait olmasına rağmen teşkilatın malıymış gibi kullanılmıştır.⁶³

İşçi İnzibat Kolu'nun kuruluş amaçları şöyle belirlenmiştir:

⁵⁹ Age., s. 20.

⁶⁰ "Kıbrıs Türk Kurumlar Birliği kuruldu", *Halkın Sesi*, Yıl:4, 24 Aralık 1945, s. 1.

⁶¹ Dedeçay, a.g.e, s. 20.

⁶² BCA.030-0-018-001-002-117-51-5, T.C. Başbakanlık Muameleat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Sayı:3/7813, 10.7.1948, "Kıbrıs'da yayınlanan İşçinin Yolu Şaşmaz adlı dergisinin yurda sokulmasının yasak edilmesi ve mevcutlarının toplattırılması."

⁶³ Bu teşkilat 1953 yılında dağılmıştır; Dedeçay, age., s. 23.

- (1) Birliğin varlığını düşmanlara karşı korumak,
- (2) Grev yapıldığı sırada, sokakta boynunda yafta bulunduğu halde yürüyen işçinin fabrika sahibinin adamları tarafından dövülme teşebbüsünü önlemek veya ona karşı çıkmak,
- (3) Birliğe üye kaydını teşvik ederek işçinin birliğini sağlamak,
- (4) Grev sırasından işçinin disiplin içinde davranmasını sağlamak,
- (5) Grev sürdüğü müddetçe işçi liderinin geçeceği yol üzerinde bulunarak asayiş korumak, Rumlardan gelecek herhangi bir saldırıyı etkisiz kılmak,
- (6) Rumların Türkler aleyhine girişeceği her türlü kaba ve sinsî gücü etkisiz kılmak,
- (7) 1946 yazında yapılacak belediye seçimlerinde seçimleri boykot etmeyecek olan Türk adayları kararından vazgeçirmek gerekirse zorla adaylıklarını geri çekmesini sağlamaktır.⁶⁴

İşçi İnzibat Kolu'nun kuruluş amaçları dikkatle incelendiğinde, bu kolun bir bakıma KTİBK'nın illegal kolluk gücü gibi görev yaptığı kolayca anlaşılabilir. KTİBK'nın bu şekilde oluşturulmuş bir teşkilatlanmaya gitmesindeki temel neden, muhtemeldir ki Rum örgütlerinde de benzer yapılanmaların olması ve buna karşı oluşan reaktif bir tepki olduğu söylenebilir.

KTİBK, teşkilatlanmasını yaptıktan kısa bir süre sonra yirmiye yakın işçi örgütünü sendika çatısı altında toplamayı başarmıştır. ⁶⁵ KTİBK'nın 1945 yılının sonunda örgütlenmiş olan birlik ve sendikaları ise şunlardı:⁶⁶

(1) Lefkoşa ve Girne Kazası Türk İşçiler Birliği Sendikası; Girne Türk İşçiler Birliği, Lefke Madenciler Birliği, Terziler Birliği, Kadınlar Birliği, Demirci ve Makinistler Birliği, Yapıcı ve İnşaat İşçileri Birliği, Hamallar Birliği, Dülgerler Birliği, Memurlar Birliği (Telefon-Telgraf Dairesi ve saire), Ekmekçiler Birliği, Kunduracılar Birliği.

(2) Mağosa Kazası Türk İşçiler Birliği Sendikası; Makinistler Birliği, Hamallar Birliği, Kıbrıs Türk Kadınlar Birliği, Arabacılar Birliği,

(3) Larnaka Kazası Türk İşçiler Birliği Sendikası; Dügme Fabrikası İşçiler Birliği, Deri Fabrikası İşçiler Birliği,

(4) Limasol Kazası Türk İşçiler Birliği Sendikası; İnşaat İşçileri Birliği.

KTİBK, kuruluşundan çok kısa bir süre sonra tüm ada genelinde örgütlenmesini tamamlamış hatta diğer Türk siyasi örgüt/partilerle birlikte Kıbrıs

⁶⁴ Kıbrıs Türk toplumu parti ve örgütleri, 1946 yılında yapılan belediye seçimlerini boykot etmişlerdir. Bu protestonun nedenleri ise; sömürge yönetiminin taraflı uygulamaları, belediye meclisindeki Rum çoğunluğun Türk azınlık haklarına saygı göstermemesi, Rum belediye başkanlarından bazılarının Enosis isteklerini meclisten karar olarak çıkarmaları ile belediye hizmetlerinin eşit olarak dağıtılmaması olmuştur.

⁶⁵ Bülent Fevzioğlu, Kıraathane-i Osmaniye'den Cumhuriyet Meclisine (1886-1996), Olaylar ve Seçimler, Seçilenler, TBMM ve KKTC Cumhuriyet Meclisi Ortak Yayını, Mağusa, 1998, s. 25.

⁶⁶ Dedeçay, age., s. 22.

Türk Kurumlar Birliği'nin kurulmasına da öncülük etmiştir. Ne var ki, özellikle KATAK ve KTÇB ile ilişkiler istenilen düzeyde olmamıştır. Bu durum Kıbrıs Türk toplumunun bir bütün halinde hareket etmesini zorlaştırmış, örgütlerin gelişmesini ve büyümesini önlemiştir. Bununla birlikte KTİBK, bu duruma son vermek özellikle de kendisi gibi bir meslek örgütü olan KTÇB ile arasındaki anlaşmazlıkları gidermek için bir marş bile bestelemiştir. KTİBK Genel Sekreteri Hasan Şaşmaz tarafından 25 Aralık 1945 tarihinde yazılan Dostluk Marşı'nın sözlerin de Kıbrıs Türk toplumunun birlikte hareket etme konusunda ihtiyacı olan hususlara vurgu yapılmıştır:⁶⁷

“DOSTLUK MARŞI

*İşçilerle Çiftçiler muhabbetle yürürüz,
Geçmişten tecrübeyle ileriye görürüz
İntikam ne bilmeyiz herkes dostumuz bizim
Bize bunu öğretti Türkiye Kemalizm'i
Yolumuzdan şaşmayız ne kadar sarp da olsa
Cenk eğlence görünür dört bucakta harp olsa da
Göz diken varsa bize usanmış gözlerini
Çukur olur gözleri öğrenir sözlerini
Dış bileyen olursa dökeriz esgileri
Toplayarak eteğini yaptırır yenileri
Yolumuzdan şaşmayız ne kadar sarp da olsa
Cenk eğlence görünür dört bucakta harp olsa da
Düşmana dille destan hatırlatmak gülünçtür
Kılınç ona anlatır dersi veren kılınçtır
Mazimizi soranlar kılıncımızdan sorsun
Ona Türk tarihini sayfa sayfa okusun
Yolumuzdan şaşmayız ne kadar sarp da olsa
Cenk eğlence görünür dört bucakta harp olsa da”*

Dostluk Marşı'nın sözlerinden de anlaşılacağı üzere; işçilerle çiftçilerin tarihî dostlukları olduğu, bu dostluğu kimsenin bozamayacağı, bu niyete girenlerin ise tarihte yaşananlardan ders almaları ifade edilmiştir. Ne var ki bu girişime rağmen KTİBK ile KATAK ve KTÇB arasındaki anlaşmazlık giderilmemiş bu durumun etkisi sonraki yıllarda da hissedilmiştir.

⁶⁷ Age., s. 18.

SONUÇ

Kıbrıs'ta, işçi hareketliliği yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde başlamış ve ilk işçi örgütlenmeleri de Rumlar tarafından yapılmıştır. Kıbrıs Türkleri yukarıda da belirtildiği üzere genellikle tarım ve küçük el işleri ile meşgul olduklarından kendi örgütlenmeleri için bir gereksinim hissetmemişlerdir. Kıbrıs Komünist Partisi'nin 1926 yılında kurulması işçi örgütlenmeleri bakımından bir dönüm noktası olarak nitelendirilebilir. Kıbrıs Komünist Partisi'nin kurulması, Kıbrıs'ta küçük sanayinin yavaş yavaş canlandığı 1930'lu yılların hemen öncesine denk gelmiştir. Üstelik İngiliz sömürge yönetimi 1932 yılında Sendika Kanunu'nu yasalaştırarak işçi örgütlenmelerinin önünü açmıştır. İngiltere'nin işçi örgütlenmelerinin önünü açtığı bu kararı sonrası, çekirdekte olsa, solcu Rum İşçi Sendikası kurulmuştur. Ancak sömürge yönetimi, Rumlar tarafından çıkarılan Ekim İsyanı sonrasında sıkıyönetim benzeri baskı uygulamalarını yürürlüğe sokmuştur. Bu durum işçi örgütlenmelerini de doğrudan etkilemiştir.

İngiltere, İkinci Dünya Savaşı sırasında Kıbrıs'ta bir takım liberal düzenlemeler yapmış, Ekim İsyanı sonrası yürürlüğe koyduğu bazı katı uygulamaları gevşetmiştir. Bu uygulamalar kapsamında komünist tehdidin kontrol altına alınması umuduyla AKEL'in kurulmasına bile izin verilmiştir. Bununla birlikte 1930'lu yılların başlarında kurulan solcu Rum sendikaların sayısı beşli altılı sayılardan yetmişli seksenli sayılara, bu sendikalara üye olan işçilerin sayılar ise üç yüzlü dört yüzlü rakamlardan on binli rakamlara ulaşmıştır. Kıbrıs Türk işçileri de çoğunlukla bu solcu Rum sendikalara üye olmuşlardır. Kıbrıs Türk işçilerinin solcu Rum sendikalara üye olmaya iten sebeplerin başında, bu sendikaların Enosis çığırkanlığı yapmamış olmaları ile eşitlik ve dayanışma duysuna vurgu yapmış olmalarıdır. Ancak AKEL yönetiminin Enosis amaçlı bir karar alması Kıbrıs Türk işçilerinin solcu Rum sendikalarından ayrılmasına yol açmıştır. Kıbrıs Türk dülger işçilerinden on ikisinin Niyazi Dağlı başkanlığında 1942 yılında kurdukları Lefkoşa Türk Dülgerler Birliği Kıbrıs Türk işçilerinin ilk örgütlenmesi olmuştur.

Kıbrıs Türk işçileri bu ilk örgütlenmesini yaptıktan sonra diğer iş kollarında bulunan işçiler de kendi örgütlerini kurmaya başlamışlardır. Ancak bir sorunla karşılaşmışlardır. Solcu Rum sendikalarında ayrılıp kendi örgütlerini kuran Türk işçileri, bir süre işsizlik sorunu ile başa çıkmak için uğraş vermişler ama bunda pek de başarılı olamamışlardır. Çünkü bütün iş sektörlerinin çoğu Rumların dolayısı ile de Rum sendikalarının kontrolü altındaydı. Üstelik kunduracı Türk işçileri, kendi iş yerlerini kurmak için dönemin tek Türk siyasi örgütü olan KATAK'tan destek istemişler ama umduk-

ları sonucu alamamışlar, bu girişimi parasızlıktan dolayı başlatamamışlardır.

Kıbrıs Türk işçileri yaşanan bütün bu olumsuzluklara rağmen örgütlenmek ve birlik olmak konusunda kararlı davranmışlardır. Kıbrıs Türk işçisinin bu davranışını destekleyen unsurlardan biri de hiç kuşkusuz 1944 yılı Nisan ayında kurulan Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi (KMTHP) olmuştur. Kıbrıs Türk İşçi örgütlerine hamilik yapan KMTHP, örgütlerin birleşerek amaçlarına ulaşmasından önemli görevler üstlenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında kurulan Kıbrıs Türk işçi örgütlerinden sonuncusu olan Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Kurumu ise çatı örgüt olarak diğer işçi birliklerine üye olan işçinin hak ve özgürlükleri konusunda desteklerken Kıbrıs Türk toplumunun siyasi haklarının elde edilmesinde de önemli görevler icra etmiş, Kıbrıs Türklerinin savaş sonrası dönemdeki gerek mesleki gerekse siyasi örgütlenmelerinde katalizör rol oynamıştır.

Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Kurumu'nun girişimi Kıbrıs Türk siyasi örgütlerini bir araya gelerek güç birliği yapmasında, doğrudan etkili olmuştur. Kıbrıs Türkleri, bundan sonra yaptıkları bütün siyasi ve meslekî haklarını arama yönündeki mücadelelerinde bu güç birliği ile oluşturulan örgüt önemli görevler başarmıştır.

KAYNAKÇA

Arşivler ve Resmi Belgeler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşiv (BCA) Belgeleri

-BCA, 030-0-018-001-002-117-51-5, T.C. Başbakanlık Muamelet Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Sayı:3/7813, 10.7.1948, "Kıbrıs'da yayınlanan İşçinin Yolu Şaşmaz adlı dergisinin yurda sokulmasının yasak edilmesi ve mevcutlarının toplattırılması."

İngiliz Arşiv Belgeleri;

Foreign Office and Foreign and Commonwealth Office (FCO)

-FCO 141-2794-7, From Nicosia and Kyrenia Commissioner to The Office of The Commissioner Nicosia, 24 Th 1944, Secret, No. S1/44, Tel. No.16.

-FCO 141-2816-2.

-KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi (MAAD) Belgeleri

-KTY 04-1944-188-01, Kunduracılar Sekreteri M. Sindeli'den KATAK Genel Sekreterine.

-KTY 04-1944-188-04, KATAK Başkanı'ndan Lefkoşa KATAK Faal Azasına, 22 Eylül 1944.

-KTY 04-1944-188-06, Güneş Türk Kundura İşçiler Birliği Sekreteri Hassan Ahmed Sindeli'den Lefkoşa KATAK Genel Sekreteri Reisliğine, 26/9/1944.

Kitaplar

-AN, Ahmet İşçi Sınıfımızın İlk Öncüleri, 1958'e Kadar Emek Hareketinde Kıbrıslı Türkler, Khora Yayıncılık, Lefkoşa, 2011.

-ATEŞİN, Hüseyin Mehmet Doktor Fazıl Küçük ve Şeyh Nazım Kıbrıslı, İstanbul, 1997.

-DEDEÇAY, Servet Sami Kıbrıs'ta Türk İşçilerinin Sendika Kurma Faaliyetleri (1918-1959), Kıbrıs Postası Basımevi, Mağusa, 1981.

-FEVZİOĞLU, Bülent Kıraathane-i Osmaniye'den Cumhuriyet Meclisine (1886-1996), Olaylar ve Seçimler, Seçilenler, TBMM ve KKTC Cumhuriyet Meclisi Ortak Yayını, Mağusa, 1998.

-GAZİOĞLU, Ahmet İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952), Enosis Çemberinde Türkler, Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 1996.

-KATSURIDES, Yiannos, Kıbrıs Komünist Partisi Sömürgecilik, Sınıf ve Kıbrıs Solu, Türkçesi; Kıyal Eresen, Khora Yayıncılık, Lefkoşa, 2014.

-KONUR, İsmet, Kıbrıs Türkleri (1938), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1938.

-ORAN, Başkan, Türk Dış Politikası, Cilt I (1919-1980), (Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar), İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

-SÜLKER, Kemal, İşçi Sınıfının Doğuşu, Yenigün Haber Ajansı, İstanbul, 1998.

-YİANGOU, Anastasia, Cyprus in World War, Politics and Conflict in the Eastern Mediterranean, I.B. Tauris Publication, London, 2012.

Makaleler

-KÜÇÜK, Fazıl, " Amele Birlikleri doğarken," Halkın Sesi, 4 Nisan 1944.

-_____ "Türk İşçi Birliği", Halkın Sesi, Yıl:4, 2 Kasım 1945.

-YUSUF, Kemal (Dülger), "Amele Birliklerine Niçin İhtiyacımız Vardır?" Halkın Sesi, 2 Mayıs 1944.

-_____ "Teşkilat ve Kıbrıs Türk Kadımlığı", Halkın Sesi, 15 Eylül 1945, s.1.

-HALLUMA, M. Zeki, " KMTH Partisi kendi irade ve benliğine hakim olan bu muhitte yıkılmamak üzere temelleri atmıştır.", Halkın Sesi, Yıl:3, 15 Şubat 1945.

- " Kıbrıs Türk Kurumlar Birliği kuruldu", Halkın Sesi, Yıl:4, 24 Aralık 1945.

- " Türk Amele Birliklerinin münevver fikirlere şiddetle ihtiyacı vardır", Halkın Sesi, Yıl: 3, 13 Şubat 1945.

- " İşçiler Birliğinin Arızası", Halkın Sesi, 3 Mayıs 1945.

-“Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi”, Halkın Sesi, Yıl: 3, 25 Nisan 1944,

-“Kıbrıs Türk Kurumlar Birliği kuruldu”, Halkın Sesi, Yıl:4 24 Aralık 1945,s.1.

Sürelı Yayınlar

Gazeteler

-Halkın Sesi

-Kıbrıs Gazetesi

İnternet Kaynağı

-www. tdk.org.tr.

